LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

L I N B E R E D N I N G E N.

Sagesman är Nils Persson, Toftaröd, Norra Rörums socken.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

N I L S P E R S S O N, Toftaröd. 71 år. Han är
född i Toftaröd och har brukat den sedan någon gång
på 1600-talet fäderneärvda gården.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

L I N B E R E D N I N G E N.

Nedanstående är en redogörelse för linberedningen, sådan den i äldre tider tillgick i byarna Toftaröd och Hjällaröd i Norra Rörums socken. Sagesmannen Nils Persson lever ännu och har varit med om arbetet från början till slut. Linberedningen.

Man sådde lin på åkerjord, d.v.s. hög jord, omkring den 20 maj. Sagesmannen har hört omtalas, att phalliska ceremonier ofta brukade före- Sådden.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

557 3

e-komma vid sådden, vilka skulle tillförsäkra god växt och rik skörd.

Då linet var ungefär en dm. långt skulle det "lågas" /lukas/ d.v.s. rensas från ogräs. Att man därvid trampade ner det betydde ingenting, då det fort reste sig igen. Lukningen.

Ut på hösten var linet moget. Det skördades vanligen av kvinnorna, som för hand skulle "röska" /rycka/ upp det. Varje handfull skakades ren från jord, och av några korxvis lagda handtag bands en "neg" /kärve/. Skörden.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Sedan sattes negerna upp i "travar" /skylar/ till torkning. Då linet var tillräckligt torrt, kördes det in för att "rebas" /repa knopparna av/. Repning.

En"hörareba" bestod av en på fyra fötter stående bräda, på vars mitt en rad järnspett sutto på tvärs över brädan. Två personer använde en reba, varvid en satt på varje ända av av reban. De drogo så växelvis var sitt handtag lin genom järnspetten, till dess knopparna repats av.

Efter repningen buntades linet i stora buntar och åktes ut på en med kort ljung be- Röddning.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

557 5

växt mosse, där det breddes ut mycket tunt, för att halmen i stråna skulle bli torr och skör. Då stråna började klyvas ute i topparna, sade man, att "hören var rödd". Linet fick inte ligga för länge, emedan själva linet då blev för skört. Vanligen fick det ligga till röddning i tre till fyra veckor.

På vissa ställen "röddes" linet i en å-- linet sänktes ner i ån och fick ligga där, tills det blev färdigt.

Då hören var rödd, rävstes den samman med rävsor, buntades i stora buntar och kör-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

des hem. På senhösten, helst före flyttningstid den 24 okt., skulle den torkas i "bastuan".

Den bestod av själva bastun och skjulet. Bastuan var ingrävd i en backsluttning. Takvalvet var av sten och därovanpå ett tjockt lager av jord. Skjulet stod utanför, sammanbyggt med bastuan och var rest av trävirke som ett vanligt hus. Bastuan.

Då man skulle torka linet, fick man börja elda tre till fyra dagar i förväg för att få jordlagret över taket riktigt torrt eller så, att inga vattendroppar förstörde linet vid tork- Torkning.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

ningen. En gammal vand gumma den s.k. "bastukäringen" stod för eldningen och torkningen av linet.

I bastuan stod "galten" /ugnen, uppbyggd av sten/ till vänster om dörren vid väggen, som vätte mot skjulet. Skjulet skildes från bastuan av en stenvägg med dörr. Röken i bastuan släpptes ut genom ett hål mot backsidan till, det s.k. "lurehålet". Då ingen människa befann sig i bastuan, tilltäpptes lurehålet med en flat sten, för att inte värmen skulle dra ut.

Vid torkningen sattes linet på

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

ända på pallar knappt en meter från golvet. Det skulle då vara väl uppskakat, så att värmen riktigt kunde tränga igenom och allt linet bli jämt torkat. Linet fick inte stå för hårt packat på pallarna-- då blev det dåligt torkat.

Bastukäringen fick vara synnerligen aktsam vid eldningen. En liten gnista i det torra linet kunde på några minuter ha förvandlat allt linet till en askhög.

Om linet sattes in på kvällen, kunde det vara torrt vid middagstiden dagen efter.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

557 9

Då nu linet var torrt tillräckligt, skulle det genast brytas i skjulet utanför. Brytning.

Vid brytningen användes två slags "brödor", "krasebrödor" för kararna och "rensebrödor" för kvinnorna. På krasebrödorna skulle linet grovbrytas,/krasa=krossa/ på rensebrödornakrossades linet noggrannare och rensades så gott sig göra lät.

Bastukäringen skulle under brytningen "fly tag" ut till folket i skjulet. /Fly=räcka, tag=handfull/. Mellan varje handfull eller tag skulle hon stäng dörren för värmen. Undet tork-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

ningen kunde hettan bli så stark i bastuan, att man måste tätt och beständigt stänka vatten på dörren ut till skjulet.

Efter brytningen vreds varje tag runt på mitten till en liten docka / kallades sen ett "vre" av vrida/, stoppades sen i säckar och kördes hem.

Bastuan var gemensam för hela byn, och vid torkningen och brytningen ordnade man det så, att de olika gårdarna torkade och bröto i tur och ordning efter varandra, varigenom man slapp

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

att elda bastuan torr mer än en gång på vintern.

Då linet brutits, skulle det "skättas". "Tagen" löstes då upp och slogos rena från "skävorna" /halmen/. Man satt på skättstolarna och slog tagen rena med "skätteträn". Skättning.

"Skättsorna" /kvinnorna som skätte/ sutto i två rader. Den ena raden grovskätte och den andra renskätte. Det som rensades bort, kallades "skättefall". Sedan skättefallet skakats rent från de lösa skävorna, eller halmpiggarna, kardades det och spanns för att färdigvävt användas till grövre sömnad-- grova handdukar och vardags-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

lakan m.m.

Det färdigskätta linet samlades i stora buntar och kring varje bunt bundos två linband. "Tagen" lade man lite på sned över varandra i buntarna, så att de ej sammantrasslades.

Hägling.

Nästa procedur var "häglingen". Då buntarna lösts upp, tog man ett tag och ur detta så igen ett ännu mindre, vilket kallades "locke".

Ena ändan surrades ihop till en knut, som man höll om, under det man hägglade. Hägla= kamma upp linet. Man fick inte börja hägla alltför

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

nära knuten -- då drogs för mycket lin ut. Istället
började man kamma de yttersta spetsarna av locken
och fortsatte så allt längre in allteftersom linet
blev utrett. Då den första lockändan häglats fär-
dig, bands den ihop till en knut och så löstes den
andra upp för att undergå samma behandling.

Det vid häglingen bortkammade
linet kallades "blaoer" /blånor/. Blånorna rullades
samman till små buntar av omkring en dm. i diameter.
Sammanrullningen tillgick så, att man började rulla
samman en liten rulle i ett stenfat. Blånorna häng-

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

de ju bra samman, och allteftersom man rullade på den lilla avlånga rullen, vek man in det i ändarna utstretande linet. Då rullen var färdig, var den jämntjock och alldeles slät i ändarna. Man rullade samman blånorna på så sätt, därför att de voro lätta att bevara och att handskas med isynnerhet vid kardningen. Man rullade då upp och slet av ett för kardan lagom stort flak. De kardade blånorna spunnos sedan till garn. Vanligtvis kardade man efter hand som man spann eller så mycket åt gången, som fick plats i "spengerockaklöngan" /spinnrocksklykan/.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Blåoersgarnéd", d.v.s. det garn som spanns av blånorna, vävdes till bättre lakan, handdukar m.m. -- dock inte av allra finaste sort. Garnet.

Det som till slut blev över efter den mångskiftande behandlingen, kallades "lockagarn". Det spanns av de i båda ändarna hoprullade "lockana", vilka i sin tur blivit slutresultatet av av hägling-en.

Då lockarna skulle spinnas, löstes ändarna upp, och lockarna breddes ut tunt på ett bord. "Rockahoded" /Spinnrockshuvudet, eller pinnen/ lades på och så rullades på, tills "totten" fått

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

önskad tjocklek.

Garnet, som spanns av lockarna, blev som nämt är till lockagarn. Sytråd fanns ej att köpa, utan två lockagarnstrådar tvinnades samman till en sytråd. Vid behov färgades denna sedan svart eller röd eller blektes vit.

Av lockagarnet vävdes det allra finaste lärft till lärftslakan så jämna och fasta, att ingen enda oregelbundenhet kunde förmärkas i vävnaden.

Vidare drälldukar med jämna fina

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

mönster och så en myckenhet annat, som Mor i huset
var så stolt över att äga i sina skåp och kistor.
Det blev till en barnens hemgift så god som någon.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

18 17.
557 18.

Linet skulle sås då månen var i nedan, annars blommade det för länge. Allt som skulle sätta blommor och frukt skulle sås i nedan.

Linet såddes ut med nypan, och en man skulle gå med och "fjera" /med stöveln göra en fåra i jorden, där linet föll, så att det ej såddes dubbelt -- då blev linet för tjockt.

Man gödslade med fårgödsel, i annat fall blevo "skävorna" eller stänglarna för långa.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

557

19 19.

På Röslövsgården ett stycke från Sösdala skulle varje torpare bereda lin efter tre kappor utsäde.

Negerna eller kärvarna buntades så, att fyra stycken "tag" lades på sned över varandra, varigenom man lättare kunde reda ut kärven vid repningen.

Efter röddningen buntades linet samman med två björkvidjor kring varje bunt.

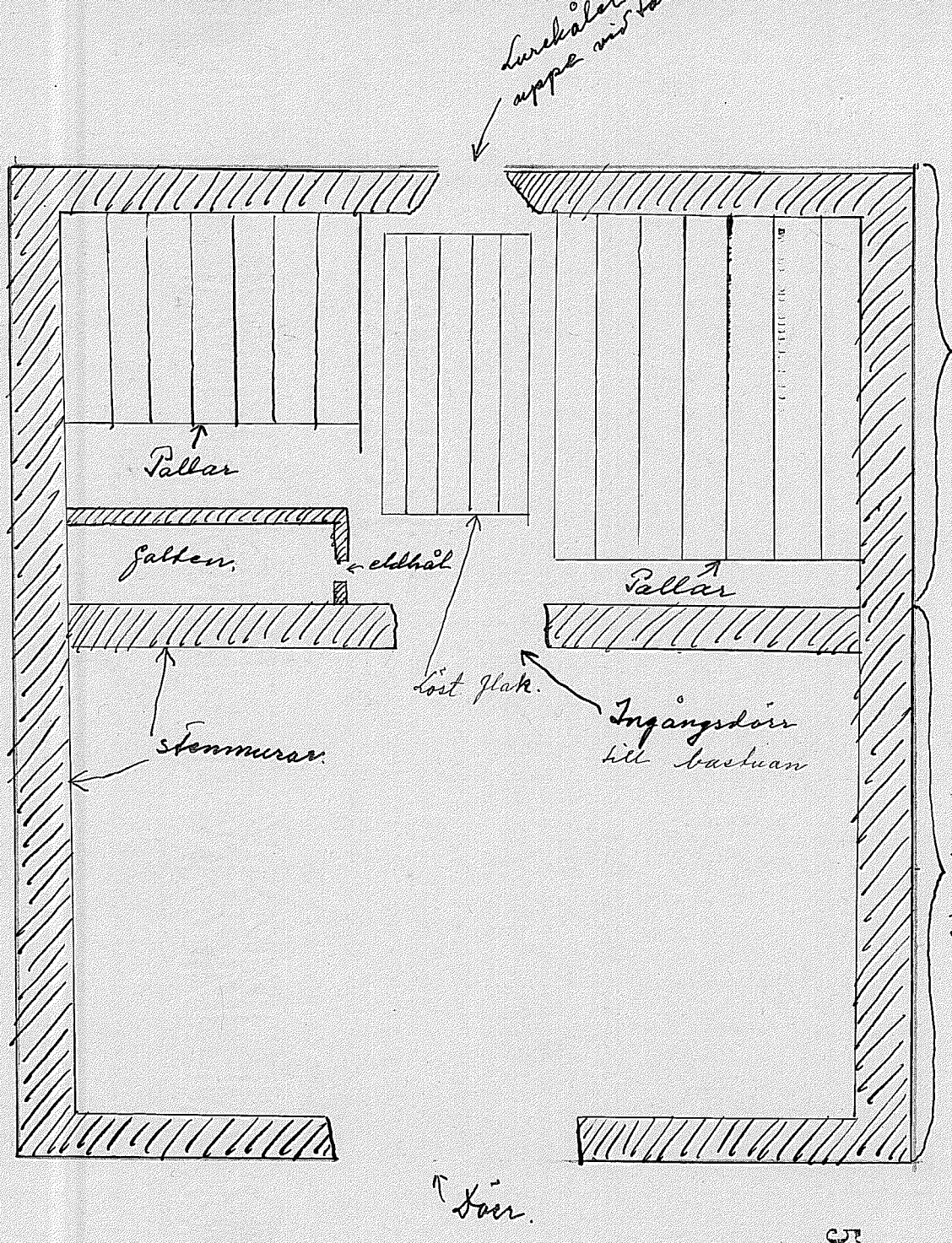
Hade man inte tillgång till bastua eller den var upptagen alltför länge, torkade

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

man linet i gropar. Det kallades att "bryta på grop."

Man grävde ett lagom brett och djupt dike och lade linet tunt över och eldade underifrån. Detta sätt att bryta var mycket riskabelt och det hämde, att lågorna i ett obevakat ögonblick nådde upp till linet och allt brändes upp.

Vid torkning i bastua måste bastukäringen stanna kvar i bastuan hela natten för att se till. Då brukade byns ungdom samlas vid bastuan medförande mat och kaffe och naturligtvis till ett par kaffegökar. På så sätt förkortade de

Bastun.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

tiden för den som höll vakt och så roade de sig själva.

Man försökte också att skrämma bastukäringen. Det troddes allmänt, att troll och allt sådant höll till vid bastuan nattetid. Många hade sett bäckamannen springa runt ikring huset.

Då bastuan stod tom, och man hörde något egendomligt ljud från det hållet, sade man, att det var vättarna, som bröto i bastuan.

Om inte röken ville dra ut genom "lurehålet", så trodde man, att något otyg stod där uppe och blåste eller täppte till hålet.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Om en havande kvinna kom att tänka på och längta efter exempelvis en viss maträtt, som just lagades, då hon var på besök och inte fick denna rätt att smaka, så kunde det bliva till skada för barnet. Lyte.

En havande kvinna kom en gång till ett ställe, där husmodern lagade hönssoppa. Hon ville gärna smaka soppan, men då hon inte blev bjuden därav. skämdes hon att be om någon. Då barnet, ett gossebarn var fött, skrek det mycket och var kinkigt på alla sätt. Modern erinrade sig händelsen angående

FOLKMINNESARK

hönssoppan och så tog hon barnet med sig till det förut nämnda stället. Husmodern kokade på hennes begäran hönssoppa och så gåvo de barnet lite av denna. Sedan blev det bra.

Då att litet barn inte trivdes, brukade man bära det runt ett lik. Ett manslik, om det var ett flickebarn och ett kvinnolik, om det var ett gosse.

Ett klent och kinkigt barn skulle också bli bra, om det fick dricka ur en kyrknyckel.

En havande kvinna råkade en gång "sätta sig" över en nässelhög och blev därvid "bränd"

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

av nässlorna. Barnet fick röda utslag och klåda på samma ställe som modern bränt sig av nässlorna.

En havande kvinna letade en gång genom innehållet i en kista. Hon hade hakat upp locket genom att stödja det med en käpp. Då hon reste sig upp råkade hon stöta ti.. locket, så att det slog henne i pannan. En annan kvinna, som stod vid sidan skrek förskräkt: "Rör för Guds skull inte vid pannan, för då får barnet ett märke eller en fläck där!"

En havande kvinna fick inte rätt

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

gärna vara med vid slakt, ty om hom blev rädd, fick barnet "slaget". Barnet kunde bli bra igen, om man lade det på ett döende slaktdjur. Slaget.

Tog en kvinna blodet vid slakt och därvid spillde blod på sig, så att hom blev rädd eller kände sig obehaglig till mods, kunde också barnet få slaget, om hon var i grosess. Barnet kunde bli bra igen, om det fick en blandning av ett slaktdjurs blod och moderns blod att dricka. Lyte vid slakt.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

27

En gammal man i Toftaröd vid namn Bäckman trodde fullt och fast på troll, otyg och sådant.

En gång, då han var i skogen med sonen Josef för att hugga ved, sade han plötsligt till denne: "Kom Josef så går vi hem genast!" Knappt hade de kommit hem och in genom dörren, förrän ett förfärligt oväder bröt löst. Bäckman hade nämligen sett "skövsnuan" /skogsnuvan/ i skogen. Bäckman berättade om henne, att hon var grann te o titta på framifrå, men där bag va hon ihåli som ett bagetru /baktråg/.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1928

Bäckmans syster såg en gång skogs-
snuvan gå och rävsa ute på några kärrmarker ett styc-
ke från byn.

Bäckman hade en gång tillsamman
med en annan man varit neråt "slätten" för att sälja
hjul, s.k. slideveshjul /grova hjul utan ringar, i
vilka man slagit naglar av eke i slitytan/. Då de
på hemvägen kommo i "grusströdet" vid Norra Rörum
/ströde=smal väg med gärden, vanligen stengärden, på
båda sidor/, stannade hästarna. Bäckman bad den and-
re gå av och titta på "långvagnen" / den planka, som

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

håller samman de båda kärrorna under häckarna/.
Han gick av, men istället för att se efter skämtade han i Bäckmans tycke alltför grovt med det hela. Det gick förstås mycket lätt sen att köra hem, men mannen, som var med, blev dödligt sjuk efteråt.

Kunde väl tro det sade Bäckman, för där låg ju en gast på långvagnen.

Bäckman trodde, att om man satte ut ett par halvfärdiga träskor, så skulle bäckamannen slå sönder dem under natten.